

УДК 004.8:37.04:378.147:001.89

С. В. Гаврилюк,
д. істор. н., професор, завідувачка кафедри
музеєзнавства, пам'яткознавства та
інформаційно-аналітичної діяльності
Волинського національного
університету імені Лесі українки

В. В. Петрович,
к. істор. н., доцент кафедри музеєзнавства,
пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної
діяльності Волинського національного
університету імені Лесі України

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СФЕРІ ОСВІТИ Й НАУКИ: ВИКЛИК ЗБЕРЕЖЕННЯ АКАДЕМІЧНІЙ ДОБРОЧЕСНОСТІ

У статті проаналізовано потенційні ризики й можливості використання технологій штучного інтелекту у сфері освіти й науки, насамперед у контексті збереження академічної доброчесності. Використання штучного інтелекту, зокрема таких інструментів, як ChatGPT, змінює уявлення про навчання, авторство, академічне письмо й дослідження. Штучний інтелект може бути потужним помічником у освітньому процесі, але водночас з'являються нові етичні виклики.

Ключові слова: штучний інтелект, ChatGPT, академічна доброчесність, етика в освіті, здобувач освіти.

The article analyzes the potential risks and opportunities of using artificial intelligence (AI) technologies in the field of education and science, primarily in the context of maintaining academic integrity. The use of AI, including tools like ChatGPT, is changing the way we learn, author, academic writing, and research. AI can be a powerful assistant in the educational process, but at the same time, new ethical challenges are emerging.

Keywords: artificial intelligence, ChatGPT, academic integrity, ethics in education, student.

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) змінює освітній та науково-дослідницький простір. Інструменти ШІ дедалі активніше впроваджуються в практику освітньої діяльності, зокрема у створення навчальних матеріалів, сучасних наукових здобутків різноманітних галузей життєдіяльності людей. Їх використовують здобувачі освіти, науково-педагогічні працівники, науковці, управлінці тощо. Водночас широке застосування ШІ породжує низку етичних, методологічних та правових викликів, особливо у сфері дотримання принципів академічної доброчесності. Зокрема, зростає ризик підміни особистісних пізнавальних зусиль автоматизованими, що ставить під сумнів самостійність виконання навчальних і наукових завдань, достовірність отриманих результатів та справжність авторства. Хоча використання ШІ нормативно ще не ототожнюють з плагіатом у класичному розумінні, очевидно є потреба у переосмисленні підходів до верифікації академічної діяльності у цифровому середовищі [6].

За цих умов особливої актуальності набуває формування оновлених стратегій дотримання академічної доброчесності, які б ураховували не лише інструментальний потенціал ШІ, а й ризики його використання поза межами академічної доброчесності, у тому числі з позицій розвитку критичного мислення, метакогнітивної рефлексії та відповідальності здобувачів освіти й дослідників за результати власної інтелектуальної діяльності.

Наразі правове поле взаємодії людини зі штучним інтелектом залишається недостатньо врегульованим, чіткі межі відповідальності між суб'єктом і технологією юридично не закріплені. Так, у грудні 2020 року Кабінет Міністрів України затвердив Концепцію розвитку штучного інтелекту до 2030 року, у якій визначено мету, принципи та завдання розвитку технологій штучного інтелекту в Україні, зокрема й в освіті та науці [4]. У квітні 2021 року Європейська комісія запропонувала перший закон ЄС про штучний інтелект,

який передбачає, що системи ШІ мають залишатися під контролем людини, а не повністю автоматизованими, щоб мінімізувати ризики та запобігти шкідливим наслідкам [7]. В освітній сфері це означає необхідність чіткого визначення ролі ШІ в процесі навчання, а також відповідальності педагогів і здобувачів освіти за використання технологій. Незважаючи на війну, що триває, та інші обставини, Україна має всі умови для побудови ефективної системи регулювання відносин з використання штучного інтелекту, яка буде відповідати кращим світовим практикам і європейському законодавству.

Щороку ШІ охоплює нові сегменти освітньої діяльності, поступово трансформуює уявлення про суб'єктність, компетентність і автономність у процесах прийняття рішень. Отже, етичний вимір постає ключовим у процесі інтеграції ШІ в освітню діяльність. Саме етичні засади покликані сформувати підґрунтя для збалансованого використання цифрових інструментів, із урахуванням принципів академічної доброчесності, інтелектуальної автономії та професійної відповідальності. В означеному контексті постає необхідність переосмислення ролей усіх учасників освітнього процесу в умовах інтеграції ШІ. Зокрема, важливим є встановлення етично обґрунтованих меж допустимого використання ШІ здобувачами освіти, а також критеріїв оцінювання результатів, отриманих із його залученням [2].

Однією з ключових етичних дилем інтеграції штучного інтелекту в освітній і науковий простір, є проблема авторства та відповідальності за результати інтелектуальної діяльності. Університетська спільнота сьогодні постала перед необхідністю сформувати чіткі нормативно-етичні підходи до використання ШІ в освітньому процесі. Одним із можливих рішень є розроблення і впровадження прозорих політик, які б визначали допустимі форми взаємодії учасників освітнього процесу з ШІ. До прикладу, дозволяти застосовувати такі інструменти для аналізу, редагування, удосконалення тексту, але не для його повного автоматичного створення. Водночас важливим є запровадження обов'язкових рефлексивних практик, зокрема, вимога до

здобувачів освіти пояснювати, у який спосіб і з якою метою вони використовували ІІІ в межах виконаного завдання [3].

Окрім того, актуальним стає формування критичної цифрової грамотності, що передбачає здатність не лише інтерпретувати результати, отримані за допомогою ІІІ, а й оцінювати їх змістову відповідність навчальному завданню, власному стилю мислення і письма, а також загальним критеріям академічної якості. Такий підхід дає змогу зберігати баланс між інноваційністю цифрових технологій і фундаментальними принципами академічної освіти, формуючи відповідальне ставлення до нових інтелектуальних практик.

Дієвим, на думку дослідників, є також впровадження методів перевірки робіт на оригінальність і автентичність. Не автоматизованих, на кшталт Unicheck чи StrickPlagiarism, а таких, що формують критичне мислення здобувачів та здатність до самостійного аналізу. З-поміж можливих: аналіз стилю та мовних особливостей (науково-педагогічний працівник оцінює, чи відповідає текст стилю та рівню здобувача освіти), захист робіт (здобувач у формі тез викладає зміст своєї роботи, відповідає на запитання, демонструє рівень розуміння матеріалу), порівняння усних і письмових відповідей (аналіз змін у викладі матеріалу, силі і якості аргументів), специфічні завдання, які складно виконати за допомогою ІІІ (аналіз особистого досвіду, реальних подій, інтерактивні форми оцінювання, дебати або проєктна робота) й інше [5].

Якщо штучний інтелект поступово стає звичним інструментом у навчанні, то важливо сформувати відповідальне ставлення учасників освітнього процесу до його використання. Йдеться не лише дотримання правил академічної доброчесності, а й про глибше розуміння природи навчання як процесу мислення, комунікації та самовираження. Зокрема, навчальна діяльність невіддільна від мови – не лише як набору граматичних конструкцій, які можна автоматично генерувати, а як засобу формулювання думки, аргументації, творчого пошуку. У цьому сенсі важливо усвідомлювати, що, попри технічні можливості ІІІ створювати тексти, саме людина – носій наміру,

смыслу й відповідальності – залишається центральною фігурою в освітньому процесі. Таким чином, поєднання етики використання ШІ та навчання академічного письма – це не просто питання впровадження нових правил, а виклик, що стосується мислення, розуміння тексту, творчості та усвідомленої участі в освітньому процесі [1, с. 43].

Варто зазначити, етичне використання ШІ виводить навчання на новий рівень, формує в учасників освітнього процесу культуру усвідомленого підходу до технологій. Це сприяє розвитку відповідальності, критичного мислення, здатності аналізувати інформацію, що життєво необхідно в сучасному інформаційному суспільстві. Використовуючи ШІ усвідомлено, здобувачі навчаються не лише працювати з інструментами майбутнього, а й сформують власну академічну доброчесність, зрозуміють межі між допомогою технологій і власним внеском у процес навчання.

Отже, застосування технологій штучного інтелекту в освіті та науці відкриває нові можливості для персоналізації навчання, вдосконалення дослідницької роботи, підвищення ефективності освітнього процесу. У цьому контексті ШІ доцільно розглядати як асистента – своєрідного «страхувальника», який забезпечує додатковий рівень контролю, підвищує точність, оперативність складних когнітивних процесів. Водночас остаточне рішення, оцінка доцільності рішення, а також етичне обґрунтування залишаються прерогативою людини, яка здатна інтегрувати знання, цінності та наслідки. Водночас неетичне використання ШІ створює загрози для якості освіти, самостійності мислення, творчості та принципів академічної доброчесності. Академічна доброчесність у добу ШІ не обмежується формальним запобіганням плагіату, а охоплює глибші цінності: відповідальність, прозорість, авторство, усвідомлене використання інструментів, зокрема таких потужних, як ШІ. Надання здобувачам освіти змоги використовувати ці технології за чітко окреслених етичних орієнтирів сприяє формуванню критичного мислення, інформаційної грамотності й аналітичної культури.

Список використаних джерел

1. Голубовська О. В. Добросчесне використання технологій штучного інтелекту в науковій діяльності. *Академічна добросчесність в епоху штучного інтелекту* : матеріали всеукр. наук.-пед. підвищ. квал. Львів–Торунь, 27 січ.–09 бер. 2025 р. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 41–44. URL: https://cuesc.org.ua/images/informlist/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%20advanced_training_OLA.pdf (дата звернення 22.07.2025).
2. Кушко І. С., Романуха Ю. В. Академічна добросчесність і штучний інтелект в освітній діяльності. *Штучний інтелект у вищій освіті: ризики та перспективи інтеграції* : матеріали всеукр. наук.-пед. підвищ. квал. Львів–Торунь, 01 лип.–11 серп. 2024 р. Львів–Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 164–167. URL: https://cuesc.org.ua/images/informlist/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%20advanced_training_OLA.pdf (дата звернення 22.07.2025).
3. Паламар С., Науменко М. Штучний інтелект в освіті: використання без порушення принципів академічної добросчесності. *Освітологічний дискурс*. 2024. № 1(44). С. 68–83.
4. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 грудня 2020 р. № 1556-р (Редакція від 29.12.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення 22.07.2025).
5. Рекомендації щодо відповідального впровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/2025/04/24/shi-v-zakladakh-vyshchoi-osvity-24-04-2025.pdf> (дата звернення 22.07.2025).
6. Січкаp А. Євроінтеграція: регулювання штучного інтелекту в Україні та ЄС. URL: <https://kpmg.com/ua/uk/home/media/press-releases/2024/06/yevrointehratsiya-rehulyuvannya-shtuchnoho-intelektu-v-ukrayini-ta-eu.html> (дата звернення 22.07.2025).

7. EU AI Act: first regulation on artificial intelligence. (2023). URL: <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20230601STO93804/eu-ai-act-first-regulation-on-artificial-intelligenc> (дата звернення 22.07.2025).